

Lehdistön kansalliset juuret vai ylijäräinen yhteiskunnallinen konteksti?

Kaisa Kyläkoski kirjoitti *Historialliseen Aikakauskirjaan* (4/2020) keskustelupuheenvuoron, jossa hän arvostelee *Historialliseen Aikakauskirjaan* (1/2019) kirjoittamaani artikkelia "Suomenkielisen julkisuuden nousu 1850-luvulla ja sen yhteiskunnallinen merkitys"¹ siitä, että en löytänyt suomenkielisen paikallislukijakirjeilmiön "juuria" Ruotsin valtakunnasta ja sen lehdistöhistoriasta. Kyläkoski itse on tutkimuskirjallisuuden avustuksella löytänyt ruotsalaisesta 1700-luvun lehdistöstä lukijakirjeitä, joista joitakin on lähetetty myös Suomen alueelta.² Kyläkoski yhdistää kirjoituksessaan 1700-luvun lopun Ruotsissa esiin tulleet lehdistön lukijakirjeet myöhempään 1800-luvun puolivälissä suomenkielisessä lehdistössä ilmenneeseen paikallislukijakirjeilmiöön. Kyläkosken kirjoituksen otsikko "Suomen lehdistön juuret ovat Ruotsissa" mitä ilmeisemmin viittaa siihen, että hän näkee ruotsalaisen lehdistön 1700-luvun lukijakirjeiden ja suomenkielisten 1800-luvun puolivälin lukijakirjeiden olevan yhtä ja samaa traditiota.

Kyläkoski kuitenkin erehtyy, sillä yhteydestä näiden kahden ilmiön välillä ei ole olemassa näyttöä. Keskeisin argumentti tradition olemassaoloa vastaan on se, että 1800-luvun puolivälin suomenkielisen lehdistön paikalliskirjeilmiö ei ollut Suomen ruotsinkielisen lehdistön sille välittämää. Suomen ruotsinkielisessä lehdistössä ei nimittäin tunneta suomenkielisen paikallislukijakirjekulttuurin veroista ilmiötä, joka olisi voinut Suomen sisällä välittyä.³ Ei myöskään ole

uskottavaa, että tuhannet 1800-luvun puolivälin suomenkieliset kirjoittajat, joista suuri osa ei osannut kuin suomea, olisivat omaksuneet lukijakirjetradition ruotsalaisesta lehdistöstä.

Esitin artikkelissani, että suomenkieliset paikallislukijakirjeet syntyivät yhteiskunnallisena ilmiönä. Tähän viittaa kirjeiden räjähdysmäinen nousu 1850-luvun kuluessa, niiden maanlaajuisuus ja ilmiöön osallistuneiden kirjoittajien yhteiskunnallinen edustavuus.⁴ Kokemuksen historian huippuyksikössä kehittämässäni Translocalis-tietokannassa näitä kirjeitä on vuosien 1850–1875 väliltä noin 27 000. Kirjeiden kirjoittajien joukosta on pystytty tunnistamaan satoja tavallisia talonpoikia, torppareita sekä maatalouden ja teollisuuden työntekijöitä. Paikalliskirjeilmiö laajeni nopeasti maanlaajuiseksi. Vuonna 1850 paikalliskirjeitä lähetettiin 7 prosentista kaikista Suomen pitäjistä ja kaupungeista. Vuosikymmen myöhemmin vuonna 1860 suhdeluku oli noussut 62 prosenttiin. Vuonna 1875 paikallislukijakirjeitä lähetettiin jo 73 prosentista kaikkia pitäjää ja kaupunkeja, ja jopa 88 prosentista maan suomenkielisistä pitäjistä.⁵ Nämä luvut osoittavat, että kyseessä oli Suomen olosuhteissa syntynyt maanlaajuinen kulttuuri-ilmiö, eikä suinkaan jatkumo Ruotsin lehdissä 1700-luvulla julkaistuihin lukijakirjeisiin.

Artikkelissa esittämäni tulkinnan mukaan 1800-luvun puolivälissä Suomen yhteiskunnalliset olosuhteet, taloudelliset uudistukset, liikenne- ja tietoliikenneolosuhteiden sekä teol-

1. Heikki Kokko. Suomenkielisen julkisuuden nousu 1850-luvulla ja sen yhteiskunnallinen merkitys. *Historiallinen Aikakauskirja* 117 (2019a), 5–21.
2. Kaisa Kyläkoski. Suomen lehdistön juuret ovat Ruotsissa. *Historiallinen Aikakauskirja* 118 (2020), 553–554.
3. Päiviö Tommila. Yhdestä lehdestä sanomalehdistöksi 1809–1859. Teoksessa Päiviö Tommila et. al. (toim.) *Suomen lehdistön historia 1. Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905*. Kustannuskiila 1988, 199.
4. Kokko 2019a, 12–21; Heikki Kokko. Suomenkielisen lehdistön paikalliskirjekulttuuria tallentava digitaalinen Translocalis-tietokanta. *Ennen ja nyt. Historian tietosanomat 2* (2019b); Heikki Kokko, *Kuviteltu minuus. Ihmiskäsityksen murros suomenkielisen kansanosan kulttuurissa 1800-luvun puolivälissä*. Acta Universitatis Tamperensis 2233. Tampereen yliopisto 2016, 89–108.
5. Kokemuksen historian huippuyksikkö HEX:in Translocalis-tietokanta. Ks. <https://research.tuni.fi/hex-fi/translocalis/> (12.2.2021).

lisen kirjapainotekniikan kehitys loivat puitteet paikalliskirjeilmiölle, jota osaltaan ohjasi fenomaanisen sivistyneistön kansallinen projekti sekä maailman ja yhteiskunnan muutoksen ruokkima tiedonjano suomenkielisellä maaseudulla.⁶ Tämänkaltaista ilmiötä ei 1800-luvun puoliväliin mennessä ollut koettu Suomessa sen paremmin Ruotsin kuin Venäjän vallan aikanaan. Ilmiön perusta ei ollut lehdistön kulttuurisessa traditiossa, vaan Suomen yhteiskunnallisten olosuhteiden ja ylijärjestyksen modernisaatioprosessin vuorovaikutuksessa.

Kyläkoski toteaa puheenvuoronsa lopussa, että ”Suomen 1800-luvun sanomalehtien julkaisukäytännöille ei ole välttämätöntä hakea taustaa edelliseltä vuosisadalta”. Sinne poiketessa hän kuitenkin kehottaa sijoittamaan Suomen osaksi Ruotsia ja tutustumaan sen lehdistöhistoriaan.

Naapurimaan ja entisen emämaan historiaan kannattaa tosiaan tutustua. Samoin peilattaessa 1700-luvun ruotsalaista lehdistöhistoriaa Suomen 1800-luvun historiaan olisi syytä tutustua Suomen 1800-luvun ylijärjestyksen yhteiskuntahistoriaan. Tällöin välttyttäisiin tulkinnoilta, jotka ylikorostavat lehdistön kehitystä kansallisena instituutiona. Pelkkä saman valtakunnan alaisena olo tai maantieteellinen läheisyys ei yhdistä varsinkaan eri aikoina, eri paikoissa ja eri kielillä virinneitä ilmiöitä toisiinsa.

FT **Heikki Kokko** työskentelee tutkijatohtorina Suomen Akatemian Kokemuksen historian huippuyksikössä (HEX) Tampereen yliopistossa.

Sähköposti: heikki.kokko@tuni.fi.

6. Kokko 2019a, 12–21.